

Pitäisikö makkara suojella?

Marja-Leena Ikkala

Kun Helsingin keskustan Makkaratalon kolmatta kerrosta ei enää käytetä paikoitukseen, niin mitä tehdä makkaralle - säilyttää, muotoilla vai poistaa? Kysymyksestä tuli rakennus- ja kaupunkisuojeelukonferenssin, Dangerous Liaisons - vaarallisia suhteita, paneelikeskustelun keskeinen aihe. Vaikka aihe, Sausage House, herättää hilpeyttä: "Sausage follows function", tokaisi Michael Petzet, ICOMOS Internationalin puheenjohtaja jossakin keskustelun vaiheessa, niin siihen tiivistyy joitakin konferenssin keskeisiä teemoja.

Helsingissä 15-17. helmikuuta järjestetyn konferenssin aiheena oli 1960- ja 70- luvun modernismin suojelun ongelmat ja kaupunkitilan konfliktit kaupunkikeskustoissa. Asiantuntijoille suunnatun konferenssin järjesti ICOMOS Suomen osasto [1] yhdessä ICOMOS Internationalin, ympäristöministeriön ja Alvar Aalto -Akatemian kanssa. Siihen osallistui noin 130 henkeä, joista noin kolmannes ulkolaisia. Alustuksissa perehdyttiin teoreettisten kysymysten ohella modernismin suojeluun mm. Italian kaupungeissa, Japanissa, Brasiliassa ja Pariisissa [2]. Lisäksi tutustuttiin Tapiolaan ja sen suojelukysymyksiin sekä Helsingissä Kauppakorkeakoulun, Hankenin ja kaupungintalon korjaustöihin. Helsingin keskustan muutoksia käsiteltiin alustusten lisäksi myös omassa paneelissa [3].

Modernismin suojelun ongelmat syntyvät osittain 1960- ja 70-luvun rakentamistavan kautta. Tuolloin esimerkiksi Helsingin keskustaan rakennettiin mittakaavaltaan, materiaaleiltaan ja sijoittelultaan ympäristöön huonosti sopivia rakennuksia. Vanhat ja arvokkaat rakennukset ja kokonaiset korttelit saivat väistyä näiden uusien rakennusten tieltä. Ja nyt pitääkin jo pohtia Aikatalon suojelemista, vai eikö se ansaitse suojelua, koska se sijainnillaan rikkoo katutilaa?

Kuitenkin niin Aikatalo kuin Makkaratalo ovat jo arkkitehtuurihistoriaa ja jatkuvasti muuttuvat toiminnot ja tilatarpeet edellyttävät rakennusten uudistamista ja muuttamista. Mikä 60- ja 70-lukujen rakennuksissa on säilyttämisen arvoista, mitä voi muuttaa tai repiä kokonaan pois? Pitäisikö makkara suojella?

Luvaton makkara

Arkkitehti Riitta Saalastie Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastosta esitteli Makkaratalon problematiikkaa: sen brutaalisuutta Kaivokadun suuntaan ja sitä miten rampit Keskuskadulla tekevät tilan epämiellyttäväksi jalankulkijoille. Nyt Keskuskadusta suunnitellaan kävelykatua ja ramppien poistamista harkitaan. Professori Bengt Lundsten totesi, että itse asiassa koko makkaralla ei ole rakennuslupaa. Luvan saaneissa piirustuksissa makkara oli paljon toteutusta pienempi. Kun silloiset julkisivulautakunnan jäsenet, joista Lundsten oli yksi, havaitsivat virheen, he saivat työt rakennustyömaalla päiväksi pysäytettyä. Taloudellisten ymsyiden takia työt kuitenkin jatkuivat ja makkara tehtiin, mutta edellytyksenä oli uuden luvan hakeminen. Sitä ei kuitenkaan tiettävästi koskaan haettu, joten kyse on luvattomasta makkarasta.

Helsingin kaupungilla pitkään suojeluasioita käytännössä hoitanut arkkitehti Karin Taipale puhui paikoitustilaan kuuluvan makkaran ja ramppien puolesta: ne kuvastavat aikansa unelmaa tulevaisuuden kaupungista ja autosta. Vaikka, kuten hän totesi, auto sittemmin tuhosi lähes kaikki länsimaiset kaupungit. Kuitenkin rakennuksen voi nähdä nousukauden teknisenä ja modernina unelmana. Eikä hänen mielestään funktion muutos voi olla argumentti suojelua vastaan. Ja vielä: jos rakennus purettaisiin, tilalle tuskin saataisiin mitään parempaa.

Arkkitehtuurin historian professori Vilhelm Helander taas toivoi meidän heräävän moiseen pahasta unesta ja purkavan ainakin rampit jotka tekevät liikkumisen keskuskadulla vaikeaksi jalankulkijoille.

Eeva-Maija Viljon mukaan Makkaratalon mittakaava on tuotu

Amerikasta ei pohjoismaista. Hänen mielestään nykyisin voidaan puhua jo "visualismista", jossa visuaalisuus dominoi kaikkien muiden rakennukseen ja kaupunkitilaan liittyvien näkökulmien kustannuksella. Myös historia ja funktiot merkitsevät, ei vain se miltä jokin näyttää.

Mihin arvoihin suojelu perustuu?

Modernien, erityisesti aikanaan kaupunkikuvaa turmelleiden rakennusten suojelu herättää uudenlaisia kysymyksiä suojelun kriteereistä. Anja Kervanto-Nevanlinnan mukaan on aika keskustella arvoista, joihin suojelu perustuu. Käytännössä rakennus- ja kaupunkisuojelun taustalla ovat hänen mukaansa edelleen Alois Rieglin vuonna 1903 esittämät arvot. Niihin kuuluvat menneisyyden osalta vanhentumisarvo ja historiallinen arvo, sekä nykyisyydessä käyttöarvo ja uutuusarvo. Osassa modernismin rakennuksia perinteisten arvojen soveltaminen on helppoa, kuitenkin siirryttäessä urbaaniin kontekstiin tilanne muuttuu vaikeammaksi. Siksi näiden arvojen merkitystä nykyaikana tulee arvioida.

- Todennäköisesti ne kaipaavat myös uudistusta, sillä ne kirjoitettiin sata vuotta sitten aivan toisenlaiseen maailmaan, Kervanto-Nevanlinna toteaa.

Hän esitti ajatuksen rakennuksen *kontekstuaalisesta* arvosta. Suppeasti käsitettynä se tarkoittaa rakennuksen liittymistä kortteliin ja katukuvaan. Laajemmin ymmärrettynä kysymys on siitä, miten rakennus tulee osaksi kaupunkikulttuuria, ei vain visuaalisena ilmiönä, vaan paikkana johon halutaan mennä ja johon mm. yrittäjät haluavat sijoittua. Jotkut rakennukset, jotka eivät ehkä visuaalisesti ole suojelun arvoisia saattavat olla kontekstuaalisesti onnistuneita. Tämä arvo liittyy historialliseen kerroksisuuteen ja kaupunkikulttuuriin, missä menneisyys nähdään jatkumona nykypäivään ja tulevaisuuteen, hän sanoo. Arvojen miettimisen kautta voidaan kehittää menetelmiä käytännön suojelukysymyksiin. Jo nyt erilaisissa rakennusinventoinneissa on mukana tutkijan arviointi rakennuksen suojelutarpeesta, kun aikaisemmin tydyttiin tosiasioiden luettelemiseen ja pyrittiin pidättäytymään arvioinnista.

Anja Kervanto-Nevanlinna arvioi Helsingin keskustan modernistisia rakennuksia Rieglin arvojen pohjalta ja toteaa alkuun, että ensin on unohtettava se, mitä modernismi tuhosi tullessaan ja katsottava sitä mitä on. Näillä rakennuksilla on jossain määrin vanhentumisarvoa, mutta jos vanhentumisarvo otetaan vakavasti, suojelua ei tarvita. Oman aikansa dokumentteina niillä on historiallista arvoa, mutta jos ne halutaan suojella, Rieglin periaatteita seuraten se tarkoittaisi niiden palauttamista syntytajan tilaan, mikä näiden rakennusten kohdalla voi olla vaikeaa tai mahdotonta, koska niitä on jo muutettu. Esimerkkinä Aikatalo, jonka ennen avoin sisäpiha on jo katettu ja kaarevat portaat vaihdettu suoriksi ja uuteen paikkaan.

Käyttöarvoa näillä rakennuksilla on ja monet muutokset tähtäävät sen lisäämiseen. Muutoksissa on yleensä ollut kyse myös uutuusarvosta, eikä niitä ole tehty suojelun vuoksi palauttamaan rakennuksia yhtä uuden näköisiksi kuin alkujaan, vaan muodikkuuden ja modernisaation vuoksi ilman yhteyttä historialliseen arvoon. Kervanto-Nevanlinnan mukaan rakennusten yhteydet menneisyyteen on katkaistu aina kun jokin muu vaihtoehto on ollut tuottavampi. Rakennusten alku on aktiivisesti pyritty unohtamaan, joten uutuusarvo on tarkoittanut muuta kuin Rieglin tarkoittamaa.

Suojelu tarvitsee tutkimusta

Asiantuntijapiireissä on modernismin ja laajemmin koko 1900-luvun rakennusten suojelun tarve tunnettu jo parikymmentä vuotta. ICOMOSin piirissä aiheesta on käyty keskustelua pitkään ja parhaillaan mietitään tulisiko järjestön yhteyteen perustaa uusi tieteellinen komitea 1900-luvun arkkitehtuuria varten. 1980-luvulla perustettiin erityisesti modernismin suojelua varten DoCoMoMo järjestö, jolla on oma osasto myös Suomessa. Osa suojelutyötä on edelleen suuren yleisön huomion kiinnittäminen modernin rakennuskannan suojelutarpeisiin, esimerkiksi siihen, että kirkonkylän funktionalistinen osuuskauppa on säilyttämisen arvoinen rakennus.

Vaikka modernistisesta arkkitehtuurista on kirjoitettu melko paljon, Anja Kervanto-Nevanlinnan mukaan sen suojelukysymykset ovat suhteellisen uusi aihe tutkimukselle. Suomessa taidehistorioitsijat ja arkkitehdit ovat pitäneet modernismin merkitystä kansallisen identiteetin rakentamisessa 1950-luvulla itsestään selvänä. Sitä on myös propagoitu niin Suomessa kuin maailmalla. Anja Kervanto-Nevanlinna ei usko enää propagandan levittämisen mielekkyyteen ja erityisesti nyt rakennusten suojelun noustessa esiin, kaivataan myös modernistisen arkkitehtuurin kriittistä tutkimusta.

Moderneja rakennuksia suojeltu vähän

Uudempien rakennusten suojelun suhteen keskustelua käydään edelleen siitä, mitä rakennuksia suojelun kohteeksi tulisi valita, samalla mietitään suojelun ongelmia ja tutkimuksen piirissä myös modernismin ja vanhemman arkkitehtuurin säilyttämisen teoreettisia eroja.

Tilanne modernismin suojelussa Suomessa on museoviraston arkkitehti Tommi Lindhin mukaan melko karu. Rakennussuojelulain nojalla on suojeltu noin 15 modernia rakennusta ja eri asetuksen nojalla valtion rakennuksia joitakin kymmeniä. Asemakaavalla suojelluista ei ole tarkkaa tietoa, mutta Lindh arvioi niitä olevan noin 500. Kuitenkin Suomen rakennuskannasta yli 90 % on rakennettu vuoden 1929 jälkeen, joten on selvää että arvokkaita rakennuksia on enemmän. Hän arvioi nykytilanteessa ja nykyresurssein suojelupäätösten olevan osin sattumanvaraisia - ja vain Alvar Aallon arkkitehtuuria suojelemalla syntyy vääristynyt kuva modernismista. Hänen mukaansa resurssiongelmia tuottaa myös suojeltavien rakennusten korjaustöiden vaatima ohjaus ja valvonta. Modernismin rakennusten säilyttävään korjaamiseen liittyy teknisiä pulmia. Anja Kervanto-Nevanlinnan mukaan aiemmilta vuosisadoilta peräisin olevaa tiilimuurausta korjaamaan löydetään vielä ammattilaisia, ja myös tiiliä voidaan valmistaa vanhan mallin mukaan. Sen sijaan teollisista elementeistä tehdyn rakennuksen korjaaminen, kun kyseistä elementtiä ei enää teollisesti missään valmisteta, on vaikeaa. Eri puolilla maailmaa mietitään miten syöpymisiä ja esimerkiksi betonin sisällä ruostuvan raudan aiheuttamia vaurioita korjataan.

Kaupunkitilan merkitysten tutkimusta

Ajatus kontekstuaalisesta arvosta suojeluperusteena on syntynyt luontevan tuntuksena osana Anja Kervanto-Nevanlinnan tutkimustyötä. Hän tutkii kaupunkitilan kulttuurisia merkityksiä ja Helsingin vanhaa keskustaa teollistumisen alusta nykyaikaan. Häntä kiinnostaa kaupunkitilan muutos pitkällä aikavälillä ja se miten historiallisesti kerrostuneessa kaupungissa näkyy jälkiä eri ajoilta ja vaiheista. Hänen korvissaan puhe jonkin alueen uudistamisesta kokonaan tuntuu pahalta kaupungin identiteetin kannalta.

- Tietyn kaupunkitilan identiteettiä ei tarvitse olla samanlainen kaikille, vaan erilaiset ihmiset ja kaupunkilaisryhmät voivat kukin antaa sille omia merkityksiään. Merkitykset myös muuttuvat. Esimerkiksi VR:n tavara-asemalla oli vuosikymmeniä aivan tietynlainen merkitys, jonka vanhat helsinkiläiset vielä muistavat, mutta nyt kun siellä tapahtuu aivan toisenlaisia asioita, paikka on saanut uusia merkityksiä ja siellä toimii aiemmasta poikkeavia ihmisiä.

VIITTEET:

[1] ICOMOS, International Council on Monuments and Sites, perustettiin 1965 ja sen Suomen osasto 1967. Järjestö toimii yhdysiteenä historiallisten rakennusten ja alueiden suojelua, tutkimusta ja restaurointia hoitavien yksityisten henkilöiden, hallintoviranomaisten ja laitosten välillä. Se on hallituksista riippumaton UNESCO:n tukema maailmanlaajuisen asiantuntijajärjestö. ICOMOS vaikuttaa kansallisten osastojensa ja kansainvälisten tieteellisten komiteoidensa kautta. Tärkeimpänä toimintamuotona ovat tieteelliset kokoukset ja julkaisut. ICOMOSin Suomen osasto on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

[2] Seminaarin luennoitsijat: Vilhelm Helander, Simona Salvo, Jukka Jokilehto, Aino Niskanen, Tommi Lindh, Nobuko Inaba, Johannes von Martens, Sirkkaliisa Jetsonen, Jouni Maidell, Minna Lukander&Pia Ilonen, Timo Tuomi, Maija Kairamo, Daniel Bernstein, Natalia Dushkina, Roy Graham, Anja Kervanto-Nevanlinna.

[3] Paneelin osanottajat: professori Eeva Maija Viljo Turun yliopistosta, arkkitehti Mona Schalin Teknillisestä korkeakoulusta, Museoviraston rakennushistorian osaston johtaja Pekka Kärki ja fil.tri Anja Kervanto-Nevanlinna Helsingin yliopistosta. Puheenjohtajana toimi Aino Niskanen Teknillisestä korkeakoulusta.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja, FK.

